

Referat af arbejdsgruppemøde ved Sølsted Mose Torsdag den 2. december 2021

Til stede: Martin, Peter N., Jens M., Erik, Peter K. samt Emilie Nicoline Schmidt (ENS fra sekretariatet).

Afbud: Marit, Niels Chr., Torben og Karen

Dagsorden

1. Siden sidst - nyt fra sekretariatet og arbejdsgruppen
2. Biodiversitetspulje
3. Overvågning
  - a. Fugle
  - b. Botanik
  - c. Flagermus
4. Status for regulering
5. Forstyrrelser i mosen
6. Ged i den - hvordan er det gået med afgræsningen?
7. Øvrige noter fra besigtigelsen
8. Kommende arbejdsopgaver og arbejdsdage
9. Evt.

Mødet startede med en besigtigelse af den vestlige del af mosen. Det var en flot frostklar morgen, der bød på et par hundrede sangsvaner, truttende traner, flagspætte og en glente glidende hen over den blå himmel. Efter mødet blev vi inviteret indenfor i Jens fine gemakker til en hyggelig lille julefrokost med fornemt traktement og quiz.

1/ Siden sidst

Den opdaterede kontaktlisten blev sendt rundt, og kontaktinformation og medlemmer er nu opdateret. Farvel til Jens Lyhne, Martinus og Christian - stor tak for deres indsats i reservatet. Niels Christian overtager posten som folderansvarlig.

I FVF

Hanne Havemose er stoppet som kommunikationsmedarbejder i Fugleværnsfonden pr. 1. november for at gå selvstændig. Den 11. oktober startede hendes afløser Stine Bærentzen - tag godt imod hende! Fugleværnsfonden udvider desuden sekretariatet med en fundraiser i 2022.

Tårnet ved Nyord Enge står nu klart og kan modtage nye besøgende.

Årsskriftet er klart, og I skulle gerne have modtaget det med posten. Såfremt I ikke har modtaget det, så giv endelig lyd.

Ved Sølsted Mose

Allan har færdiggjort insekthotellet. Det er blevet rigtig godt, og er lettere at vedligeholde end tidligere. Der er kommet skilt op med kontaktinformation på dyreholder.

Martin har søgt penge til bl.a. taburetter til udkigsplatformene samt to bænke til stierne m.m. ved Tønder Kommune. Pengene er bevilliget. Stor TAK til Martin!

Fra arbejdsgruppen

Se også skema sidst i referatet.

Arbejdsgruppen er velinstalleret i det nye redskabsrum hos Laust på Højmosevej, og der er stor tilfredshed med den nye lokalitet.

Hegnsstykket lang grøften i NØ er fjernet.

Arbejdsgruppen har hjulpet i foråret med at samle gedeskuret - tak for det. Skuret er Tønder Kommunes ejendom, men mere eller mindre et bidrag til græsningsprojektet, da de ikke har planer om, at det skal rykkes.

2 / Biodiversitetspulje

Som led i Tønder Kommunes deltagelse i konkurrencen Danmarks Vildeste Kommune har Tønder Kommune etableret en pulje på i alt 150.000 kr. Puljemidlerne kan søges af lokale borgere, virksomheder og foreninger og skal bruges på at udføre mindre projekter, der øger biodiversiteten i kommunen. Projekterne skal være udført inden udgangen af 2022. Der er formegentlig tale af projekter i størrelsesordenen 5.000-10.000 kr.

Et forslag er at etablere den tidligere omtalte blomstermark på brakmarken ved insekthotellet. Jens M. vurderer at fræsning + udlægning vil koste ca. 4.000-5.000 kr. ENS har en artsliste liggende fra tidligere med lokalt hjemmehørende arter. ENS undersøger nærmere, om det er en mulighed.

Andre muligheder er etablering af stenhøje eller udlægning af store stammer.

Kommer I på andet, så kontakt endelig ENS. Puljen forventes at skulle søges i foråret.

3 / Overvågning

a. Fugle

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Rørdrum				0-1	2-4	2-3		4-5	4-5		2-3
Hvæpsevåge									0-1		
Rørhøg	2	2		1	1-2	2		3-4	2-3	3	2
Hedehøg	0-1	0-1		0-1	0-1	0-1		0-1			
Engsnarre				1						0-1	
Plettet rørvagt					1	1-2	2	1	2-3		5-7
Trane	1	1	1	1-2	2	3		2-3	2-3	3-4	3
Isfugl									0-1	0-1	
Hedelærke						0-1					
Blåhals, Sydlig	>2	>2		4-6	4-5	7-9		15-20	10-15	28-34	20-30
Røddrygget Tornskade	3-4	1-2		1-2	3-5	2-3		4-5	5-8	6-8	3-4

Oversigt over udvikling af ynglefugle (bilag 1) i Sølsted Mose.

Af særlige observationer i 2021 kan nævnes Dværgrørvagt i slutningen af juni, der trak mange besøgende til mosen.

b. Botanik

Klaus Fries og Mette (der bl.a. afholder de vilde blomsters dag i mosen) har overtaget overvågning. De har bl.a. fundet tre nye bestande af kongebregne (se bilag 1). Klaus bemærkede desuden frahegningen til Mos-gøgeurt ikke er gedessikkert.

Der har i 2021 ikke været bekæmpet glansbladet hæg. Det har tidligere været en opgave som primært Hans tog sig af. Arbejdsgruppen er lidt i tvivl om, hvordan man kender planten. Der arrangeres en arbejdsdag for dette forud for næste arbejdsgruppemøde.

c. Flagermus

Der har i løbet af sommeren været opsat loggere til at registrerer flagermus. Loggerne var opsat i 14 dage over sommeren og giver derfor kun et øjebliksbillede.

Af sikre arter blev registreret Pipistrelflagermus (hyppig), Sydflagermus (hyppig), Troldflagermus (mindre hyppig) og Vandflagermus (mindre hyppig). Det ser ud til, at der også er Brun-, Dam-, og skimmelflagermus, men dette kræver videre analyse af data, der afventer.

4/ Status for regulering

Robert står fortsat for regulering af mårhund i og omkring mosen. Han har i år reguleret i alt syv mårhunde, tre øst for hovedvejen og fire vest for hovedvejen. Robert fortsætter reguleringen i 2022.

5/ Forstyrrelser i mosen

a. Affald

Peter K. har stillet et forslag om, at affaldsspanden ved den nye p-plads fjernes for at mindske skrald i området. ENS bakker op om forslaget og fortæller, at der er god erfaring med dette andre steder. Resten af arbejdsgruppen er enig (se punkt 8.b).

b. Hundetræning

På kommunens areal ved lillebrændevej har Tønder Kommune givet tilladelse til, at det anvendes til hundetræning i oktober-marts. Da der bl.a. er ynglende rødrygget tornskade (bilag 1), vil det være meget problematisk med forstyrrelser i ynglesæsonen. Såfremt I ser, at det anvendes uden for denne periode, må arbejdsgruppen gerne indberette det til ENS eller Martin. Om gerne muligt dokumentere det.

6/ Ged i den - hvordan er det gået med afgræsningen?

ENS umiddelbare vurdering er, at det er gået rigtig godt, hvor vedplanter synligt afbides så mosearealerne holdes åbne. Arbejdsgruppen har samme indtryk og er godt tilfreds med dyreholders dyr, der er både rolige og gode til at komme rundt på de vandlidende arealer.

ENS har følgende overvejelser til justeringer for græsningen 2022:

Vest:

- Flere geder og færre kvæg for at sikre en større sommerblomstring. Der er rigeligt med føde til flere geder.
- Gedesikker frahegning af mosgøgeurt (se punkt 8.f)
- Gederne har ikke fundet vejen langs med veststien. Det aftaler ENS med dyreholder, at han hjælper med. Desuden kan gedeskuret rykkes (se punkt 8.h), samt trædeplanker udlægges.
- Slikstenen skal rykkes fra gennemgangsstykket. Det bliver skrevet ind i græsningskontrakten for 2022, og såfremt I ser sliksten mindre end 100 m fra slusen, så kontakt ENS.

Hegnet i syd forventes flyttet et par meter, inden græsningssæsonen starter, af hensyn til naboerne, der skal til med deres maskiner.

ENS fortæller desuden, at Roberts opsyn med hegnet kun gælder strækningen med gedehegnet, og ikke hegnet i øst.

Øst:

Da græsningen af den sydlige del ikke har fungeret optimalt, forventes hegnet mellem nord og syd at være permanent lukket, så det fremadrettet fungerer som to separate folde.

7/Øvrige noter fra besigtigelsen

De to folderkasser ved brændevej er noget ramponeret. ENS undersøger, om der kan komme et par nye.

En del skilte trænger til at blive tørret over. Karen vil gerne påtage sig opgaven med at holde skiltene rene. Tak for det.

Ved gangbroen umiddelbart før platformen er der et løst bræt. Det kan forventes at skulle udskiftes i nær fremtid, men det er ikke akut. Tråden ved udsigtsplatformen er løs. Peter siger, at arbejdsgruppen godt vil kigge på det for en midlertidig løsning. Tak for det. ENS får Bahnsen til at sætte en ny hjørnestolpe ved hegngennemgang til foråret.

Gruppen har ikke kunne fjerne træerne ved veststien, så der kommer indkig over rørskoven. Der er for vådt. ENS har opmålt strækningen og undersøger, hvad det vil koste at få fjernet disse træer.

8/ Kommende arbejdsopgaver og arbejdsdage

Se desuden skema sidst i referatet

8.a Olieskift på ATV

Der skal skifte olie på ATV'en. Jens sørger for at ATV'en kommer op til Davidsen's og koordinerer med Peter. Fakturaen sendes direkte til ENS nye mail es@fuglevaernsfonden.dk.

8.b Fjerne skraldespand

Skraldespandene ved den nye p-plads fjernes. Jens og Peter K. koordinerer og spandene stilles hos Jens.

8.c redekasser til vende-hals

Peter har seks redekasser til vende-hals. Kasserne opsættes marts/start april, og lukkes af for at sikre, at de ikke bebos af andre i det tidlige forår. I starten af maj åbnes kasserne. Da kasserne skal åbnes og lukkes, er det vigtigt, at de placeres, så de er let tilgængelige. Redekasserne placeres bedst ud mod åbne hedearealer. Peter K. og Martin koordinerer, og Peter K. skriver ud, hvis der er brug for hjælp.

8.d Udlægning af trædesten ved overgangene på veststien

Jens og Peter N. har nogle sten liggende og koordinerer, at de kommer ud i mosen. Peter har siden mødet set, at der ligger nogle aflagte kirkegårdssten i nærliggende kirke, og han spørger menighedsrådet, om FVF kunne få doneret et par af disse.

8.e Slåning under hegn og klipning langs med hegn.

ENS understreger, at der skal ikke slås for æstetikken, men udelukkende af hensyn til funktionaliteten af hegnet.

Vinter: Vedplanter klippes tilbage så langt som muligt og min. 50. cm fra hegnet. Der er fokus på den del af stien vest om mosen, hvor udelukkende gederne har adgang. Afklippet materiale placeres langt fra hegnet, så det ikke hindrer adgang ved fremtidige beskæringer. **Peter koordinerer en arbejdsdag snarest.**

Forår:

Særligt folden i øst har fokus (se billede t.h.). Første slåning udføres med fordel i maj. Peter koordinerer en arbejdsdag og skriver ud.

Hvis det er muligt, slås strækningen langs med bygrøften med kratrydder.

ENS går desuden hegnet igennem ved mødet i juni for at prioritere slåningerne resten af sæsonen.

8.f Frahegning for mosgøgeurt

Jens M. sørger for indkøb af gedesikkert hegn og skriver ud ved opsætning.

8.g Glansbladet Hæg

Der planlægges en arbejdsdag forud for næste arbejdsgruppemøde, hvor ENS vil introducere gruppen for identifikation og bekæmpelse af glansbladet hæg. ENS skriver ud vedr. evt. remedier, der skal medbringes.

8.h Rykke gedeskuret

Jens M., Erik og Peter K. vil gerne stå for dette. Jens finder en dag, der passer og koordinerer. Skuret placeres i vest mod stien, som vi så på ved besigtigelsen. Det er vigtigt, at det placeres tørt, og gederne ikke skal igennem våde arealer for at komme til skuret. Håbet er, at gederne herved vil få øjnene op for stien, så de bidrager til hegnsvedligehold af strækningen.

Skuret rykkes, så det er på plads ved udbinding af gederne i april.

Datoer til kalenderen

Dato/tid	Hvad	Kommentar
Mandag d. 23. maj kl. 8.30	Arbejdsgruppemøde + arbejdsdag (8.g)	Arbejdsgruppemøde i mosen med forudgående arbejdsdag

Arbejdsdage aftales løbende. Peter K. skriver ud. Det fungerer godt for gruppen.

9/ Eventuelt

Der spørges ind til, hvor udstyret, der tidligere har ligget hos Hans, kan placeres. Der er tale om en motorsav inkl. sikkerhedsudstyr samt en le. Gruppen mener ikke, at der er plads i redskabsrummet. I første omgang placeres det hos Peter N.

Vi sluttede mødet af med Ellens quiz - en svær omgang, men en hyggelig afslutning på et godt møde.

Her ses de glade vindere af quizzen med hhv. (fra venstre) 4, 4 og 7 rigtige, samt lidt fra Jens M. Sønderjyske kagebord, der fulgte efter selve julebordet 😊

Tak for et godt møde og hyggeligt samvær, og ikke mindst stor tak til Jens, der satte nogle meget hyggelige rammer for mødet med masser af Sønderjysk julehygge.

Rigtig glædelig jul til jer alle, og tak for et godt år.

De bedste hilsner

Emilie

Arbejdsopgaver ved Sølsted Mose

	Eventuelle kommentarer/ansvarlig	Er gjort	Vinter 2022	Forår/sommer 2022
Faste opgaver:				
Rydning langs med/under hegn	Peter K. koordinerer og skriver ud Se punkt 8.e	X	X	X
Slå stier	Efter behov	X		X
Frahegning for mos-gøgeurt	Jens M. Se desuden punkt 8. f	X		X
Botanisk registrering	Klaus og Mette	X		X
Bekæmpe invasive arter	Arbejdsdag 8. juni Se punkt 8.g			X
Opfyldning af folderkasser	Niels Chr.	X	X	X
Skilteansvarlig	Karen		X	X
Tømning af skraldespande	Peter Kjer	X	X	X
Reparation af hønsenet	Løbende efter behov	X	X	
Opfyldning af stier	Jens M. (efter aftale)	X	(X)	(X)
Andre opgaver:				
Udlægning af trædesten	Se punkt 8.d		X	
Rykke gedeskur	Jens M. Se punkt 8.h		X	
Olieskift på ATV	Jens M. Se punkt		X	
Fjerne skraldespande	Jens M. og Peter K. Se punkt		X	
Opsætning af redekasser	Peter K. Og Martin Se punkt		X	(X)
Medbringe huggerter fra Bornholm	ENS			X
Flytte til nyt redskabsrum	Jens M.	X		
Fjerne hegn langs renden i NØ		X		
Opsætning af skilte	Niels Chr.	X		
Samle gedeskur	Stor tak til arbejdsgruppen!	X		

Bilag 1.

Rød markering = nye

